

КУЛЬТУРА ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ – ВАЖЛИВИЙ ПОКАЗНИК ПРОФЕСІОГРАМИ МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Аналізується мовний аспект комунікативної компетентності медичного працівника та особливості його формування.

Ключові слова: фахова мова, культура мовлення, комунікативно-мовленнєві вміння, термін, термінологія.

Питання мовної культури було й залишається об'єктом наукової уваги багатьох учених, зокрема Н. Бабич, Б. Антоненка-Давидовича, М. Пентиліок, В. Князева, Л. Мацько, В. Мельничайка, І. Плотницької, С. Шумовицької. У їхніх наукових розвідках наголошується, що культура мовлення має велике національне й соціальне значення: вона забезпечує високий рівень мовного спілкування, ефективну реалізацію всіх функцій літературної мови, ошляхетнює стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства. Вченими зацентована увага на мовленнєвій культурі у професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю.

Висока культура мовлення, безперечно, є важливим складником професіоналізму майбутнього медичного працівника. Від мистецтва мовного спілкування суттєво залежать результати лікування. Слово лікаря є свідченням його милосердя, доброти, чуйності, освіченості й людяності.

Про актуальність формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців-медиків свідчить постійне висвітлення цього питання науковцями, викладачами ВНЗ, вчителями і методистами (П. Бейлін, Л. Батраченко, М. Лісовий, Н. Литвиненко, Н. Місник, В. Юкало, А. Берестова, Є. Світлична, А. Медвідь, Т. Цісар, ін.). У працях згаданих авторів йдеться про те, що опанування мовою спеціальності в навчальних медичних (фармацевтичних) закладах – це, насамперед, засвоєння наукового стилю як функціонального різновиду національної літературної мови у професійно-клінічному та професійно-науковому аспектах, опрацювання нормативних зразків наукових текстів, а також формування вмінь і навичок у таких актуальних видах професійної діяльності, як продукування та компресія наукової інформації у вигляді плану, тез, анотації, рецензії, доповіді тощо.

На жаль, проблема формування професійного мовлення майбутніх фахівців вивчена недостатньо. Низький рівень мовленнєвої підготовки студентів-медиків створює певні труднощі не лише під час вивчення спеціальних (клінічних) дисциплін, а й у лікарській діяльності, що негативно позначається на ефективності лікування. За не-

вміння спілкуватися людина розплачується не тільки поганим настроєм і щоденними неприємностями, а й своїм суспільним становищем, здоров'ям, стосунками з іншими людьми. Для того, щоб правильно і змістовно говорити, необхідно постійно збагачувати свої знання і досвід, удосконалювати освіту, інакше кажучи, всебічно розвивати свою особистість, дбати про культуру свого мовлення. Тому метою нашого дослідження є визначення основних аспектів роботи щодо вдосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь студентів, належний рівень розвитку яких є передумовою формування фахової культури медичного працівника.

Сутність та обсяг поняття „комунікативно-мовленнєві вміння” тлумачаться дослідниками по-різному. На думку С. Омельчука, в основу цього терміна покладено комунікативний підхід до розвитку мовлення, концептуальні положення про комунікативні якості спілкування, активну мовленнєву діяльність [7]. Розглянувши низку психолого-педагогічних літературних джерел, ми з'ясували, що до категорії комунікативних належать вміння швидко й правильно орієнтуватись у відповідній ситуації спілкування, добираючи необхідні слова й вирази, знати етико-психологічні умови комунікації та правила українського мовленнєвого етикету; будувати своє висловлювання з урахуванням комунікативних ознак культури мовлення; вміння чітко, виразно виражати свої думки та почуття.

Дослідниця П. Курінна запропонувала такі критерії визначення рівнів сформованості комунікативних умінь і навичок, як:

1) визначення стилю мовлення (уміння правильно вибрати необхідний стиль спілкування, орієнтуючись на комунікативні завдання та мовленнєво-мисленнєву ситуацію);

2) добір лексичного варіанта (відповідно до теми розмови);

3) граматичне конструювання висловлювання (сприяє перевірці здібностей побудови зв'язного тексту на граматичному рівні з урахуванням лексичних, морфологічних, синтаксичних норм літературної мови);

4) логіко-композиційна будова тексту (дає змогу реалізувати систему умінь у конструюванні ділового (фахового) тексту на логіко-композиційному рівні; самостійно готувати публічний виступ, орієнтуючись на мовленнєву ситуацію та адресата мовлення);

5) правильна вимова звуків і звукосполучень (вказує на визначення рівня сформованості умінь

і навичок нормативної вимови);

б) створення інтонаційного й мімічного образів (свідчить про вміння будувати інтонаційну схему виступу, доречно створювати мімічний образ, вміло використовувати мову жестів);

7) володіння основами ораторського мистецтва (впевненість у собі через опанування законів і правил культури ділового спілкування, напр., ефективний вплив на аудиторію (налаштуватися на своїх слухачів, з'ясувати пізнавальні інтереси, зацікавленість темою тощо), ведення полеміки, відповіді на запитання та ін.) [5].

М. Пентилюк до комунікативних принципів відносить: уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж; будувати висловлювання відповідно до його основної думки, адресата мовлення; оперувати найбільш вагомими фактами й доказами для розкриття теми; будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити необхідні узагальнення і висновки; обирати характер мовлення залежно від мети і ситуації спілкування; використовувати різноманітні мовні засоби, враховуючи стиль і жанр спілкування; удосконалювати своє висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне мовлення) [8, с. 72].

Отже, системний аналіз різних підходів до визначення комунікативно-мовленнєвих умінь студентів – майбутніх фахівців ще раз засвідчує, що формування необхідної комунікативної компетенції у сфері професійної діяльності – це оволодіння відповідними даному фаху терміносистемами сучасної української літературної мови, професійною фразеологією, науково-виробничими жанрами й текстами, це шліфування культури спілкування, культивування доброго мовного смаку; вміння використовувати фахові стереотипи мовлення, знати правила оформлення різноманітної документації тощо. Тобто пріоритетним є прикладний характер професійного мовлення, адже мова – це не сукупність правил, а система знань і умінь, культура співжиття в соціумі, засіб самоформування й самовираження людини розумної. Цю думку підтверджує В. Андрущенко: „Знати мову престижно. З цього розпочинається кар'єрне зростання особистості; мова – це суттєвий показник загальної культури і її перспектива” [11, с. 7].

Навчальна дисципліна „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, яку вивчають студенти усіх вищих шкіл України, зокрема й медичних, має теоретико-прикладний характер: засвоєння теоретичних відомостей прискорює і поліпшує процес вироблення умінь і навичок оперування мовним матеріалом у типових умовах професійного спілкування. Під час вивчення кур-

су важливо розглянути матеріал про медичну професійну мову як особливий функціональний різновид літературної мови. Така робота, на нашу думку, повинна визначатися двома етапами: підготовчим (докомунікативний) та основним (комунікативний). На підготовчому етапі варто охоплювати такі методичні аспекти викладання фахової мови як: поглиблення знань про мову і мовлення, функції мови, стилістичні можливості української мови; підвищення рівня культури усного і писемного мовлення майбутніх медиків; формування навичок роботи зі спеціальною (фаховою) літературою; ознайомлення з типовими й нетиповими ситуаціями професійного спілкування та шляхами їх вирішення.

Культура мовлення вимагає від мовця доброго знання і дотримання норм літературної мови, тобто тих випадків мововживання, де спостерігаються типові відхилення від загальноприйнятих мовних стандартів. Такі помилки зумовлені, на жаль, недостатнім рівнем мовної компетенції співрозмовників, їхньою нездатністю розмежувати в процесі комунікації літературні та позалітературні мовні факти, діалектну, розмовну чи просторічну лексику. Тому, щоб правильно висловлюватись і грамотно писати, потрібно запобігати помилкам: знати можливі варіанти слово- та терміновживання, їх наголошування та написання, засвоювати стереотипи фахової мови.

Під час вивчення фахового мовлення основна увага приділяється термінологічній лексиці. Оскільки слово-термін є важливим складником професійного мислення і спілкування, то кожен медичний працівник зобов'язаний точно, правильно і доречно застосовувати медичну термінологію у професійній діяльності. Помилки та недоліки (відхилення від літературної норми) у вживанні термінів і термінологізованих лексем можуть не лише ускладнювати взаєморозуміння між колегами-лікарями, фармацевтами, медичними працівниками і пацієнтами та родичами пацієнтів, а й несприятливо впливати на перебіг захворювання, стати причиною важкого душевного чи фізичного болю, призводити до появи ятрогенних симптомів тощо. Тому створення передумов для ефективного засвоєння майбутніми лікарями української медичної термінології – гарант успішної навчальної та професійної діяльності.

На нашу думку, важливе в мовному курсі й питання медичної термінології у словниковому складі національної мови та її відображення в лексикографії і термінографії. Оскільки лексикографічний принцип є загальновизнаним принципом нормативності, то нормування термінології проводиться, насамперед, шляхом її ґрунтового лексикографічного опрацювання, результатом чого є створення чітко вивіреного реєстру терміно-

одиниць, а згодом – термінологічного словника. Термінологічний словник необхідно розглядати як нормативний документ, де зафіксовано кодифіковані терміни в контексті „рекомендованості” та „нерекомендованості” широкого використання в науковому стилі. Опрацювання студентами різних типових фахових (наукових) видань, висвітлення питань, пов’язаних зі специфікою опису медичних термінів у тлумачних, енциклопедичних і перекладних словниках, – обов’язковий компонент аудиторної роботи із фахової мови. Результатом такої роботи є розуміння студентами того, що вдосконалення терміновживання в сучасній медицині має відбуватися шляхом узгодження національного і міжнародного компонентів, уникнення синонімії, варіантності, усунення порушень лексичних, морфологічних і синтаксичних норм української літературної мови.

Переконані, що системне дослідження і ґрунтовне вивчення української медичної термінології формує навички роботи студентів з науковою та лексикографічною літературою, збагачує їх фаховий словник, підвищує професійну ерудицію та мовленнєву культуру.

Крім того, лікареві необхідно грамотно поспілкуватися на практиці термінологією офіційно-ділового стилю, адже лікувальна діяльність завжди супроводжується складанням і читанням документів. Тому вміння чітко, стисло, логічно і правильно (відповідно до структури ділового папера) фіксувати інформацію, знати правила граматики й синтаксису, дотримуватись основних вимог щодо оформлення документації – ще один компонент професійно-мовленнєвої компетенції медичних працівників.

Формування в майбутніх лікарів культури фахового мовлення не буде повноцінним без вивчення основних етикетних формул – своєрідних правил доброзичливості і ввічливості. Йдеться про етико-психологічні основи спілкування, особливості мовної поведінки в різноманітних ситуаціях професійного спілкування, під час проведення конференцій, ділових засідань, нарад, службових телефонних розмов, бесід з пацієнтами та ін.

Майбутній лікар повинен учитись розуміти свого співрозмовника, добирати відповідні засоби мовленнєвого впливу на нього, враховувати психологічні особливості пацієнтів та їх родичів, уміти обрати найбільш вдалу форму спілкування, грамотно використовувати лексичні засоби та доречну інтонаційну тональність.

На основному етапі роботи з удосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь варто запропонувати власне комунікативно зорієнтовані завдання, найдоцільнішим в умовах аудиторного навчання з-поміж яких є комунікативний тренінг.

Тренінг як соціально-психологічний різновид ділової гри розкриває великі можливості для фор-

мування на основі одержаних знань з усіх дисциплін, які вивчали чи вивчають першокурсники, умінь шляхетної поведінки і використання мовного етикету як основи мовленнєвої культури, уміння вести діалог (полілог) чи вступати в дискусію, правильно поводитись у конкретній ситуації. Тренінги, проведені з належними установками, що орієнтують студентів на успішне спілкування з готовністю орієнтуватися як на себе, так і на іншу людину, дають можливість реалізувати свої мовленнєві знання, а також побачити себе з того чи іншого боку й зорієнтуватися у власному досвіді спілкування.

З огляду на професію, щоб бути зразковим, мовлення медичного працівника має характеризуватись такими основними ознаками: *правильністю*, тобто відповідати літературним нормам, що функціонують у мовній системі (орфоепічним, орфографічним, акцентуаційним, лексичним, морфологічним, синтаксичним, пунктуаційним, стилістичним); *точністю*, яка залежить від глибини знань, ерудиції особистості й активного словникового запасу; *змістовністю*, що передбачає осмислення теми й основної думки висловлювання; *багатством* (використання різноманітних засобів вираження думки відповідно до стилю мовлення); *виразністю* (вміння викликати інтерес до сказаного чи написаного); *доречністю*, яка залежить від того, наскільки правильно людина оцінює ситуацію спілкування, інтереси й настрої адресата.

Як бачимо, високу культуру спілкування визначає досконале володіння літературною мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності. Тому кожна людина, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про фахове зростання, повинна відмінно володіти державною мовою, культурою ведення дискусій, оскільки саме мова слугує найкращим інструментом не лише формування власних думок і почуттів, а й знаряддям впливу на інших людей.

Отже, мовленнєва культура – одна з найперших вимог сьогодення до сучасного спеціаліста. Мовлення фахівця – це не тільки його духовний, інтелектуальний портрет, а й важливий складник професіограми майбутнього лікаря.

Літератури

1. Бабич Н.Д. Магія слова для всього живого: [мовно-народознавчі наукові студії] / Н.Д. Бабич. – Чернівці : Букрек, 2012. – 384 с.
2. Батраченко Л. Мовленнєвий тренінг як інноваційний метод навчання української мови на медичному факультеті / Л. Батраченко, В. Васильченко // Вісник Сумського державного університету. Серія „Філологічні науки”. – 2004. – № 1. – С. 31 – 36.
3. Бондарець О.В. Формування мовної комунікації в процесі спілкування як один із складників

- виховання національної гуманітарно-технічної еліти / О.В. Бондарець, Л.Я. Терещенко // Зб. наук. праць НДІ українознавства. – К.: Рада, 2009. – Т. XXIII. – С. 143 – 150.
4. Золотухін Г.О. Фахова мова медика : [підручник] / Г.О. Золотухін, Н.П. Литвиненко, Н.В. Місник. – К.: Здоров'я, 2001. – 392 с.
  5. Курінна А.Ф. Формування комунікативних умінь і навичок учнів гуманітарних ліцеїв на уроках риторики : автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.Ф. Курінна. – Херсон, 2005. – 20 с.
  6. Лісовий М.І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук / М.І. Лісовий. – Вінниця, 2006. – 20 с.
  7. Омельчук С.А. Формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів основної школи на завершальному етапі вивчення синтаксису : автореф. дис. ... канд. пед. наук. / С.А. Омельчук. – Київ, 2003. – 20 с.
  8. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. проф. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
  9. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський.– К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 670 с.
  10. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови / В.О. Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1968. – №12. – С. 1 – 3.
  11. Шутак Л.Б. Українська мова професійного спрямування : [навч. посібник] / за ред., Навчук Г.В., Ткач А.В.– Чернівці, 2008. – 444 с.
  12. Шутак Л.Б. Культура професійного спілкування: контрольні вправи і тестові завдання : [навч. посібник] / Л.Б. Шутак, А.В. Ткач, Г.В. Навчук. – Чернівці, 2012. – 182 с.
  13. Цісар Т.І. Культура мовлення медика / Т.І. Цісар. – Кам'янець-Подільський, 2003. – 296 с.
  14. Юкало В.Я. Культура мови : [навч. посібник] / В.Я. Юкало. – Тернопіль : Укрмедкнига, 1999. – 77 с.

Анализируется языковой аспект коммуникативной компетентности медицинского работника и особенности его формирования.

Ключевые слова: профессиональная речь, культура речи, коммуникативно-речевые умения, термин, терминология.

The article analyzes the linguistic aspect of communicative competence of health worker and features its formation.

Key words: professional language, culture, language, speech, communicative ability, the term, terminology.